

OSUD SOCIALISAČNÍCH SLIBŮ V PŘEDMNICHOVSKÉ REPUBLICE

Jaroslav Houser

Hrůzy bojišť první světové války a bída a hlad v zázemí přivedly většinu dělnictva u nás k přesvědčení, že vytoužený mír musí znamenati také konec kapitalismu. Říjnová revoluce dala dělnickému hnutí v celé Evropě jasnou revoluční perspektivu. S. Stalin vyjádřil její mezinárodní význam těmito slovy: „Říjnová revoluce se vyznačuje především tím, že prolomila frontu světového imperialismu, svrhla imperialistickou buržoasii v jedné z největších kapitalistických zemí a odevzdala moc socialistickému proletariátu.

Třída námezdných, třída pronásledovaných, třída utiskovaných a vykořisťovaných se po prvé v dějinách lidstva povznesla na třídu panující, pobádajíc svým příkladem proletáře všech zemí.

To znamená, že Říjnová revoluce zahájila novou epochu, epochu proletářských revolucí v zemích imperialismu.“¹

Dělnictvo v západní Evropě se tehdy šikovalo do boje proti kapitalistickému řádu, ačkoliv nemělo ještě spolehlivého vůdce v podobě bolševické strany, jakou měl proletariát Ruska. Revoluční nástup dělnické třídy u nás měl své revoluční požadavky. Jedním z nich byl požadavek socialisace závodů a půdy,² který vytyčilo dělnictvo také v jiných kapitalistických zemích a jenž mířil kapitalistickému řádu přímo do srdce.

Již na ohromném májovém projevu v Praze r. 1918 bylo neseno heslo „Půdu lidu — továrny dělníkům!“³

Požadavek socialisace továren ozýval se na mnoha místech též 14. října 1918,

¹ Stalin J. V., Otázky leninismu, Praha 1948, str. 175.

² Toto pojednání se nadále omezí na t. zv. socialisaci průmyslu, protože otázka pozemkové reformy vyžaduje zvláštního zpracování.

³ Veselý J., O vzniku a založení KSČ, Praha 1952, str. 30.

kdy dělnická třída rozhodla o pádu Rakouska. Také na všeodborovém sjezdu, konaném v říjnu 1918, byla přijata resoluce o socialisaci závodů.⁴

Taková byla nálada v masách. Pod tlakem mas bylo přinuceno vedení t. zv. zahraničního odboje slíbit ve Washingtonské deklaraci, formulované ještě před 28. říjnem, dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy,⁵ aby tak byl lid dočasnými ústupky desorientován a oklamán a aby tím byla jeho jednota a síla roztržena a zeslabena. Také doma buržoasní Národní výbor, jenž byl ustaven 13. července 1918 a připravoval ještě za války osnovu hospodářského zákona, sliboval, že uhelné doly převezme vláda do své správy, ukáže-li se to nutným.⁶

Jakmile byla válka skončena, vytvořilo dělnictvo v továrnách a na dolech zastupitelstva, která, opírajíce se o důvěru zaměstnanců, si vynutila na kapitalistech spolurozhodování při přijímání a propouštění dělnictva, spolurozhodování o výši mezd atd. Tato revolučně vzniklá instituce továrních a šachetních rad, jejímž vzorem byly slavné ruské závodní rady, byla ztělesněním vůle dělnické třídy vyrvatí kapitalistům výrobní prostředky z rukou.

Také vánoční sjezd sociální demokracie r. 1918 usnesl se pod tlakem revolučního dělnictva na požadavku vyvlastnění velkostatků, dolů a velkých průmyslových podniků.⁷

Požadavek socialisace ozývá se později i z řad československých legionářů v Rusku. Tak v resoluci příslušníků XX. legionářského transportu z r. 1920 byl vytyčen jako minimální program zahraniční revoluce hned na prvním místě požadavek socialisace velkých průmyslových závodů a dolů.⁸

Růst revolučního hnutí po ukončení války nahnal buržoasii i pravicovým

⁴ „V uvážení, že soukromokapitalistický řád výrobní podal za války a za poměrů ji vyvolaných nové a nezvratné důkazy své neschopnosti a neudržitelnosti, prohlašujeme, že důkladná náprava je možná jedině zavedením nového řádu výrobního, řádu socialistického, jehož předpokladem je převod soukromých výrobních prostředků ve vlastnictví kolektivní, při čemž zvláštní důraz klademe na vyvlastnění půdy, jmenovitě velkostatku. Potvrzujeme opět zásadu třídního boje, jakožto hospodářské skutečnosti, považujeme dobytí politické moci proletariátem za mocný a účinný prostředek tohoto boje. Nový řád výrobní představujeme si založený na organizaci socialisované, jejímiž nositeli jsou hospodářské organizace proletariátu, účelně zakládáné ve smyslu socialistických zásad, řízené a kolektivně prospěšně sloužící; prostředkem a cenným nástrojem k dosažení této socialisace jsou nám organizace odborové a družstevní, postupující ruku v ruce s politickými organizacemi proletariátu za stejným cílem cestou politickou pracujícími. Záruku zdárného provedení našich úkolů spatřujeme v posilování odborových organizací a v solidární a socialistické výchově členstva.“ (Resoluce VI. všeodborového sjezdu Čsl. odborového sdružení, konaného 28., 29. a 30. IX. a 1. X. 1918, protokol, str. 93.)

⁵ Veselý J., O vzniku a založení KSČ, Praha 1952, str. 69.

⁶ Rattinger B., Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky, Praha 1954, str. 12.

⁷ „Po stránce hospodářské, trvající na zásadě zespolečenštění výrobních prostředků a socialisace výroby, zabezpečení práva a povinností k práci, jakož i řádné distribuce výrobků, žádáme pro nejbližší dobu: 1. Vyvlastnění velkostatků, dolů a velkých průmyslových podniků ku prospěchu republiky. Spolusprávu zaměstnanců a podíl na zisku i ve všech ostatních podnicích... — Očekáváme, že tyto požadavky prováděny budou za součinnosti všech stran ve sborech zákonodárných. Kdyby však proti všemu očekávání buržoasie nejevila vůli tyto požadavky uskutečnit, nebo kdyby dokonce chtěla mařití jejich provádění, ukládá sjezd výkonému výboru strany, aby svolal mimořádný sjezd k dalšímu rozhodnutí.“ (Protokol XII. sjezdu soc. dem. z 27.—30. XII. 1918, str. 209 a 210.)

⁸ Veselý J., O vzniku a založení KSČ, Praha 1952, str. 61, Kratochvíl J., Cesta revoluce, Praha 1922, str. 669.

vůdcům socialistických stran strach z budoucnosti. To bylo příčinou, proč se začalo krasořečnit o „socialisaci“ a proč se i představitelé vysloveně buržoasních stran neodvážili vysloviti proti ní, ač byli jejími skrytými a tím zarputilejšími odpůrci.⁹

I národní demokracie se svým vůdcem Kramářem nevystupovala otevřeně proti požadavkům dělnictva a dokonce se vyslovovala pro socialisaci. Mluvčí klubu národně demokratických poslanců prohlásil začátkem r. 1919, že je pro vyvlastnění velkostatků a průmyslových podniků s monopolistickým charakterem.¹⁰ Znamé jsou výroky i samotného Kramáře: „Jestliže dostane kapitalista méně a o hodně méně, než dostává nyní, nebude to žádné neštěstí“,¹¹ nebo: „Mně se zdá, jako mnohým, že lidstvo spěje opravdu k socialisaci.“¹²

Česká klerikální strana, strana lidová, která byla zatížena černožlutým oportunismem za Rakouska, nasadila si v poválečných letech masku pokrokovosti a v parlamentní diskusi prohlásil její řečník: „My, křesťanští sociálové, jsme demokraté a přesvědčení o nutnosti pokroku... My nepovažujeme za nedotknutelný a věčný žádný z lidských řádů...“¹³ Také slovenský klerikál Juriga, který se za války v budapeštském parlamentě rozplýval v loyaltě k rakousko-uherské monarchii, začal mluvit o tom, jak reformovat společnost.¹⁴

Kapitalisté byli nuceni manévrovat a dělnictvu slibovat, chtěli-li vůbec udržeti kapitalistický řád při narůstání revoluční situace. K uskutečnění tohoto manévru sloužil reformismus a jeho vykonavateli se stali pravicovní předáci socialistických stran.

Pravicovní vůdcové sociální demokracie a českých socialistů se snažili socialisační požadavky lidových mas převést do kolejí buržoasii přijatelných. Slibovali dělníkům zespolečenštění výrobních prostředků při zachování dosavadního buržoasního státu, který ličili jako nadtřídní instituci, jejímž úkolem je smír práce s kapitálem. Hovořili o socialisaci „po etapách“, cestou nejmenšího odporu, t. j. především o vyvlastnění výrobních prostředků v těch výrobních odvětvích, kde by to kapitalistický řád zasáhlo nejméně. Poválečný hospodářský rozvrat považovali za důvod k odložení vyvlastnění kapitalistů na neurčitou

⁹ Smutně známý Ferdinand Peroutka, zrádce ve službách imperialistů, doznává: „Koncem roku 1918 socialisace aspoň velkých podniků zdála se tak blízko, že potom musilo udívat vzdáleného pozorovatele, jak nálada ta odplynula, nezanechavši po sobě zřetelné stopy ve společenském řádu. Válka jednak oživila vědomí sociální a rozjiskřila přesvědčení třídní, jednak vstúpila majetným úzkost před pobouřenou masou a nutila je k ústupkům i tam, kde byli míněni jiného. A tak přesvědčení i strach působily, že nikdo veřejně se neexponoval pro restauraci kapitalismu v staré podobě...“ (Peroutka F., Budování státu, Praha 1933, str. 335 a 336.)

¹⁰ „Naše strana uznává též, že náprava sociální potřebuje nejen opravy, nýbrž radikální změny společenského řádu... Také my považujeme požadavek vyvlastnění uhelných dolů za *conditio sine qua non* naší sociální politiky.“ (Z řeči Dr. Engliše v N. S. R. Č. 10. I. 1919, těsn. zpr. sch. 15, str. 364.)

¹¹ Projev Dr. K. Kramáře na sjezdu zem. výk. výboru a delegátů české státoprávní demokracie v Čechách 12. I. 1919, Národní listy z 13. I. 1919.

¹² Řeč Dr. K. Kramáře v N. S. R. Č. 22. I. 1920, těsn. zpr., sch. 109, str. 3208.

¹³ Řeč posl. Bezděka v N. S. R. Č. 16. XII. 1918, těsn. zpr. sch. 99, str. 2948.

¹⁴ Řeč posl. Jurigy v N. S. R. Č. 27. XI. 1918, těsn. zpr. sch. 6, str. 132.

dobu. Opakovali fráze o tom, že dělnictvo musí být nejdříve kulturnější a teprve potom může vyvlastnit kapitalisty a převzít výrobu. Za první etapu t. zv. socialisace považovali zákonnou úpravu zastupitelstev dělníků na závodech, při čemž tvrdili, že závodní zastupitelstvo znamená závodní konstitucionalismus na rozdíl od dřívějšího absolutismu na závodech a že tím, když dělníci budou mít různé ty závodní výbory, ovšem s omezenou pravomocí, demokracie politická bude doplněna demokracií hospodářskou.

Obraz této reformistické ideologie podává sjezd pravicové sociální demokracie, který se sešel v listopadu r. 1920 po teroristických opatřeních, jež učinilo představenstvo strany proti marxistické levici. Byl to vzdorosjezd proti dělnické, zdrcující většině strany, která promluvila na svém legálním sjezdu již v září 1920. Sjezd byl přeplněn útoky proti Velké říjnové revoluci a osobními výpady proti představitelům marxistické levice, zejména s. Šmeralovi. Měl proto vysloveně protikomunistický ráz. Hospodářské otázky, které hýbaly dělnickou třídou a za které proletariát Československa bojoval, jako je požadavek socialisace průmyslu a postátnění velkostatků, byly zatlačeny do pozadí. Nicméně sjezd se usnesl na papírové resoluci, domáhající se socialisace, protože vedení pravicové sociální demokracie se neodvážilo zřici se oficiálně tohoto požadavku před členstvem. Pro tehdejší politiku pravicových vůdců jsou charakteristická slova ministra Bechyně, který dosavadní ztroskotání socialisace spatřuje v okolnosti, že dělnictvo opustilo pravicovou sociální demokracii. Sociálně demokratičtí ministři nemohli prý ani socialisační požadavky ve vládě prosazovat, protože jim bylo namítáno, že za nimi nikdo nestojí.¹⁵ Tak zrevo-lucionování proletariátu Československa bylo líčeno jako důvod socialisační pasivity Tusarovy vlády. Opravdu podařené sofisma!

Pokud se na sjezdu o socialisaci mluví a uvažuje, pohybují se tyto úvahy na poli pro kapitalisty přijatelném, aby kapitalistické hospodářské zájmy nebyly buď vůbec poškozeny anebo ohroženy co nejméně. Pravicová sociální demokracie se tu jeví ze sjezdových jednání jako služebník kapitalismu. Na oko by byla ochotna socialisovat některá výrobní odvětví, které by kapitalisté oželeli a uvádí spoustu důvodů proti socialisaci v těch odvětvích, která skýtají kapitalistům největší zisk. Že boj proti kapitalismu předpokládá vyrvat kapitalistům klíčový průmysl a že nelze socialisovat na periferii našeho hospodářství, nevidí a viděti nechce. Nechce slyšet také nic o tom, že boj za socialisaci je revolučním bojem. Proto se sjezdová resoluce zmiňuje především o socialisaci těch výrobních odvětví, jejichž suroviny jsou v tuzemsku a jejichž výrobky může z velké části spotřebovat domácí trh.¹⁶ Závodní rady jsou pak v očích pravicových sociálních demokratů zařízením, majícím vychovávat dělnictvo.¹⁷

¹⁵ Protokol sjezdu čs. soc. dem. z 27.—29. XI. 1920, str. 95 a 96.

¹⁶ „Sjezd má za to, že socialisace má být nejdříve provedena ve výrobě, jejíž suroviny jsou v tuzemsku a jejíž výrobky může z velké části spotřebovat domácí trh. Po té jest socialisovat odvětví, vyrábějící z domácích surovin pro cizí trh a teprve v dalším postupu odvětví, pracující s cizími surovinami.“ (Tamtéž, str. 151.)

Velký vliv na vedení pravicové sociální demokracie i strany českých socialistů měl Masaryk pro velkou autoritu, které se těšil u reformistických vůdců, a také z toho důvodu, že pravicoví socialisté byli velmi slabými ideology, a proto rádi sahali k argumentům Masarykovým. Tento vliv v otázce t. zv. socialisace charakterisuje s. V. Kopecký ve svém spise „T. G. Masaryk a komunisté“ takto: „...Když však revoluční hnutí dále rostlo, když pracující lid, podnícený příkladem vítězné sovětské moci v Rusku, se dožadoval proti-kapitalistických opatření, socialisace továren, hutí, šachet, dolů rozdělení velkostatkářské půdy, a když většina národa se na podkladě demokratických výsledků voleb dožadovala lidové moci a skutečné socialistické vlády, T. G. Masaryk hlásal a sliboval pozvolný, nenásilný, evoluční vývoj k socialismu a dokazoval, že kapitalisty nelze vyhnati z továren, že dělníci se nemohou ujeti řízení socialisovaného průmyslu, že na to nemají vzdělání, že se musí nejprve učit, vzdělávat se, mravně vychovávat a pod.“¹⁸

Své názory na t. zv. socialisaci uvedl Masaryk v knize „Světová revoluce“¹⁹, ve svém poselství v Národním shromáždění 28. října 1919,²⁰ v rozhovoru s redaktory „Času“ 13. června 1920,²¹ v článcích uveřejněných v časopise „Čas“ z 5. až 23. září 1920²² a ve svých projevech v Plzni 17. května 1919²³ a v Příbrami 24. září 1920.²⁴

Jaké byly tyto názory? Především je významné jeho naprosto negativní a nepřátelské stanovisko k Říjnové revoluci. Známý je jeho výrok ve zmíněných článcích „Času“ o tom, že „Sovětské Rusko je opravdu zatím dům, zbudovaný z papíru, slepený krví“²⁵ a výrok z jeho parlamentního poselství, že „Lenin a jeho stoupenci reprezentují hospodářský a kulturní primitivismus negramotného mužíka.“²⁶

Tvrdí, že proti myšlence socialisace není, uvádí však celou řadu výhrad. Vychází ze své idealistické filosofie, zavrhuje třídní boj a marxismus a hlásající smír práce s kapitálem. Stát je mu institucí nadtřídní, která smiřuje dělníky s kapitalisty. Říká: „Buržoasie opravdu podnikavá dohodne se s inteligentním podnikavým dělníkem...“²⁷

Dělnictvo považuje Masaryk za málo kulturní, aby bylo s to vyvlastniti kapitalisty a řídit výrobu. Rází mlhavé a nejasné heslo „socialisace vzdělání“.²⁸

¹⁷ „Nám závodní rady nejsou v dnešní situaci ani tak prostředkem, abychom ovládli průmysl, nýbrž v první řadě prostředkem, abychom se naučili jej ovládat.“ (Z řeči Dr. Wintra, tamtéž, str. 149.)

¹⁸ Kopecký V., T. G. Masaryk a komunisté, Praha 1950, str. 24 a 25.

¹⁹ T. G. Masaryk, Světová revoluce, Praha 1925, str. 539.

²⁰ Poselství T. G. Masaryka v N. S. R. Č. z 28. X. 1918, těsn. zpr. sch. 85, str. 2556 a 2557.

²¹ „Čas“ z 13. VI. 1920.

²² Články „Sovětské Rusko a naše otázky“ v „Času“ z 5. až 23. IX. 1920.

²³ Právo lidu z 18. V. 1919.

²⁴ „Čas“ z 25. IX. 1920.

²⁵ Článek „Sovětské Rusko a naše otázky“, „Čas“ z 12. IX. 1920.

²⁶ Poselství T. G. Masaryka v N. S. R. Č. z 28. X. 1919, těsn. zpr. sch. 85, str. 2558.

²⁷ Tamtéž, str. 2556 a 2557.

²⁸ Tamtéž, str. 2559.

Pro tehdejší dobu souhlasí s těmi, kteří považují socialisaci v poválečných letech za nemožnou. Pro budoucnost je pro socialisaci po etapách. To řekl dělníkům v Plzni a v Příbrami: „Bude se socialisovat postupně, bude se začínat s tím, co je, jak se říká, zralé.“²⁹ Nechce slyšet nic o tom, že dělnická třída zvítězí jen tenkrát, zmocní-li se klíčových posic kapitalistického hospodářství. Ty ovšem nebyly v očích Masarykových k socialisaci zralé.

Z jeho výroku, že při postupné socialisaci bude prý nutno postupovat podle mezinárodního plánu a dohodnout se o věci mezinárodně,³⁰ je zřejmé, že mu jde o ochranu zájmů zahraničního kapitálu.

Pro přítomnou dobu doporučuje budovat sociální zákonodárství, které nebylo ničím jiným než drobečkovou sociální politikou reformistů. V tomto smyslu píše ve své „Světové revoluci“: „Ale především se musí dobudovat zahájené sociální zákonodárství, najmě zdokonalení a sjednocení sociálního pojištění proti nezaměstnanosti.“³¹

Problém socialisace doporučuje dále rozbírat a studovat.³² Víme ovšem, kam akademické theoretisování buržoasních ekonomů a jejich reformistických přísluhovačů vedlo; vždyť se stalo hrobem myšlenky socialisace, vyzvednuté dělnickými masami na požadavek dne.

Masarykovo formální přiznání k myšlence socialisace nebylo ničím jiným než zastíracím manévrem, nutným k oklamání pracujících.³³ Tvrdil, že s myšlenkou socialisace souhlasí, ovšem s výhradami, v politické praxi však sloužil kapitalistům.

Proti reformistickým ilusím a masarykovským názorům v otázce socialisace vedla boj marxistická levice. Protože stejně, jako později komunistická strana při svém vzniku, byla zatížena reformistickou minulostí, nebyl tento boj vždy důsledný. Dokladem toho jsou projevy zástupců marxistické levice a později komunistické strany v buržoasním parlamentě začátkem let dvacátých, jež byly mnohdy velmi nejasné, mlhavé a málo bojovné a nevyvracely dosti důrazně reformistické iluse.³⁴ Také první sjezdy strany se nezabývaly touto otázkou v míře, jak si to zaslouhovala.

Návrh marxistické levice na doplnění sociálně demokratického programu požadavkem socialisace³⁵ sice správně uvádí, že předpokladem skutečné socia-

²⁹ „Čas“ z 25. IX. 1920.

³⁰ Poselství T. G. Masaryka v N. S. R. Č. z 28. X. 1919, těsn. zpr. sch. 85, str. 2559.

³¹ T. G. Masaryk, Světová revoluce, Praha 1925, str. 539.

³² Poselství T. G. Masaryka v N. S. R. Č. z 28. X. 1919, těsn. zpr. sch. 85, str. 2559.

³³ Rattinger B., Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky, Praha 1954, str. 34.

³⁴ Oba iniciativní návrhy v této otázce podané členy klubu marxistické levice, nevybočují z rámce legislativní činnosti reformistů. (Návrh posl. J. Roučka a soudr. na vyvlastnění velko-statkářských mlýnů, z 6. XI. 1920, parl. tisk č. 690, projednávání přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn. a návrh posl. Fr. Toužila a soudr. na socialisaci zlatodůlu v Roudné z 16. VI. 1920, parl. tisk č. 123, projednávání přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn.)

³⁵ „Hlavním cílem československé sociálně demokratické strany dělnické v tomto dějinném období jest prosaditi socialisaci výroby a směny výrobků. Válkou světovou ocitla se celá soustava výroby soukromokapitalistické v úplném rozvratu, který by znamenal úplnou zkázu

lisace je dobytí politické moci ve státě dělnickou třídou, nezdůrazňuje však, že jde o požadavek revoluční, jeden z hlavních úkolů socialistické revoluce. Naproti tomu s. Zápotocký vyzvedl již r. 1920 v časopise „Akademie“ úlohu dělnických rad, kterými dělnictvo rozumělo orgány státní moci nového, proletářského státu, v revolučním boji dělnictva v souvislosti s požadavkem socialisace. Uvedl tehdy: „Vyvlastnění půdy, dolů, průmyslových závodů, zkrátka zrušení soukromokapitalistického vlastnictví výrobních prostředků a jich socialisace, to jsou věci, o které jde a které odborová organizace sama o sobě při nejlepší vůli dělnictva přinést nemůže.

Větší moci se širší, mnohostrannější kompetencí jest tu třeba a tu přicházíme k jádru věci: dělnické rady.

Dělnické rady, volené všeobecným svobodným hlasováním těch, kteří skutečně pracují, dělnické rady, budující proti stávajícímu zkostnatělému byrokratickému aparátu starého, nedemokratického měšťáckého státu nové útvary správní, opírající se o vůli těch, kteří nejvíce spolupracovali na provedení naší revoluce, o vůli dělníků, vojáků a zemědělců atd. Dělnické rady, rozvracející organisovanou, plánovitou akci mas stávající kapitalistický pořádek, ničící přežilý a přec znovu k životu křísený policejní režim, smetající neohebnou buržoasní státní mašinerii a tvořící vlastní silou a tvůrčí iniciativou, výkonnou mocí výkonných tribunálů novou socialistickou společnost.“³⁶ Tisk marxistické levice podává naproti tomu obraz o tom, jak bolševickou orientaci strany v základních otázkách bylo nutno teprve vybojovávat. Orgán marxistické levice „Sociální demokrat“ psal o socialisaci a některé jeho články byly polo-reformistické. Jindy však uvedl citát z Engelsova Antidühringa, aby ukázal, že socialisací není převzetí výrobních prostředků buržoasním státem.³⁷ V jiném článku „Sociálního demokrata“ čteme: „Kdo věří, že dnešní společnost je schopna socialisace, jest buďto hlupáček, nebo snílek. Právě tak jako není možno na starém zvětšelém zdivě, jež dotekem se hroutí, pokračovati ve stavbě moder-

evropské kultury, kdyby nebylo jiných prostředků než těch, které jsou dány onou soustavou. Jedinou záchranou z tohoto rozvratu může být pouze socialisace, totiž odstranění výroby soukromokapitalistické a nahrazení její výrobou a hospodářstvím kolektivistickým. Socialisaci může uskutečnit pouze třída dělnická, neboť osvobození její může být jenom jejím vlastním cílem. Proto proletariát musí si být vědom toho, že předpokladem socialisace je převzetí moci ve státě. V souhlase s právním vědomím všeho pracujícího lidu, vzniklým po zkušenostech války, nemůže být socialisace založena na zásadách odškodnění. Ze stejných důvodů také veškeré nároky, plynoucí z válečných a jiných půjček kapitalistického státu pozbyly své oprávněnosti a jsou splnitelné tím méně, že není prostředků z nichž by mohly být uhrazeny. Pouze nároky do jistého minima u jednotlivců, dále nároky veřejných institucí mohou být převzaty a uznány mocí státní.“ („Sociální demokrat“ z 21. I. 1920.)

³⁶ Zápotocký A., O dělnické rady, „Akademie“, roč. XXIV/1920, č. 5, str. 236 a 237.

³⁷ „Novodobý stát je i svou formou v podstatě kapitalistický stroj, stát kapitalistů, pomyslný celkový kapitalista. Čím více výrobních sil převezme do svého vlastnictví, tím více se stává opravdovým kapitalistou, tím více občanů vykořisťuje. Dělníci zůstanou námezdními dělníky, proletáři. Kapitalistické poměry nejsou zrušeny, spíše jsou vyhroceny. Ale na hrotu se zvracejí. Státní vlastnictví výrobních sil není řešením konfliktu, ale skrývá v sobě formální prostředek, nástroj řešení.“ (Engels B., Antidühring, Praha 1949, str. 237 a 238. V „Sociálním demokrata“ ze 17. X. 1919 byl uveden jazykově nedokonalý překlad.)

ního paláce, zrovna tak není možno na polosesuté ruině kapitalistického měšťáckého zřízení provést tak dalekosáhlou věc, již nazýváme socialisací. Nutno rozmetati a odstraniti poslední zbytky rumu a současně již připravovati plány a zahájit stavbu nové lepší společnosti, spočívající na socialisaci, t. j. na podkladě úplného odstranění jakékoliv formy vykořisťování člověka člověkem.³⁸

Ještě před založením komunistické strany zaujala jasné stanovisko k otázce socialisace kladenská Svoboda. Vyvrací pro dělnictvo a socialismus nesmírně škodlivé názory pravicových socialistů o tom, že socialisací je účast dělnictva na čistém zisku podniku nebo zestátnění uhelné těžby v kapitalistickém státě. Vytyčuje současně cíle revolučního boje dělnické třídy za socialisaci: vyvlastnění výrobních prostředků bez náhrady, jehož předpokladem je dobytí politické moci proletariátem. V závěru článku se uvádí doslova: „...Nezbude nic jiného, nežli bez náhrady vyvlastniti veškeré výrobní prostředky bez ohledu na to, zda se nacházejí v rukou domácího či cizího kapitálu, za kterýmžto účelem musí proletariát dobýti dříve politické moci. Pouze diktatura proletariátu jest s to uskutečniti socialisaci vypracováním a prováděním velkorysého socialistického plánu výrobního tím, že si vynutí jeho dodržení třídou, stojící dnes na stanovisku soukromokapitalistického hospodaření.“³⁹

Již začátkem roku 1921 otiskla kladenská „Svoboda“ návrh zákona,⁴⁰ v němž je uváděno, že byl podán v parlamentě zástupci marxistické levice.⁴¹ V návrhu se prohlašuje, že Československá republika je republikou socialistickou, jejímž hlavním úkolem je znemožnit každé vykořisťování člověka člověkem a odstraniti všechny třídní rozdíly. Navrhovatelé se tu jasně hlásí k myšlence diktatury proletariátu.

Dále jsou v návrhu vytyčeny zásady, podle nichž má býti provedena socialisace, t. j. zespolečenštěny výrobní prostředky kapitalistů. Hranice zespolečenštění nebyly stanoveny, v návrhu se totiž hovoří pružně o vyvlastnění všeho velkého majetku výrobních prostředků. Že vyvlastnění má býti dalekosáhlé, je patrné z příkladného výpočtu, kde vedle orné půdy velkostatků, lesů, dolů, hutí a bank uvádí se i velké obytné domy, a všechny jiné podniky průmyslové a zemědělské. Návrh vychází ze zásady vyvlastnění bez náhrady. Velký důraz se klade na plánovité vedení hospodářství, řízeného z jediného ústředí.

Návrh neuznává bezpracné příjmy, plynoucí z majetku a razí zásadu rozdělení výrobků podle výkonu a schopností. Povinnost pracovat je uložena všem schopným mužům a ženám. Každý pracující člověk má nárok na určité minimum životní úrovně a každý má povinnost přispěti určitým minimem své výkonnosti.

Nejvyšším výkonným socialisačním orgánem měla být Nejvyšší socialisační

³⁸ „Sociální demokrat“ z 15. VIII. 1919 (článek „Kompromisnictví, nesnáze socialisace“).

³⁹ Kladenská „Svoboda“ ze 17. III. 1921 (článek „K problému socialisace“).

⁴⁰ Kladenská „Svoboda“ z 22. I. 1921.

⁴¹ Návrh nebyl vytištěn jako parlamentní tisk a ani není uveden v parlamentním podacím protokolu.

hospodářská rada, která měla být výkonným orgánem pravidelných sjezdů všech okresních a župních rad v republice a jednat v rámci jejich usnesení. Právomoc její byla velmi široká. Ji příslušelo uvést velmi rámcový socializační zákon v život. Také nesocialisované (průmyslové a zemědělské) podniky měly podléhat hospodářským předpisům Nejvyšší socializační hospodářské rady.

Návrh se z největší pravděpodobnosti zrodil v dělnickém Kladně, kde dělnictvo již za prosincové stávky přikročilo zcela živelně k vyvlastnění kapitalistů. V základních zásadách musíme jej hodnotiti kladně. Otázka socialistického státu, jehož zřízení je výsledkem politického a revolučního boje dělnické třídy, je postavena do popředí. Návrh nezapomíná ani na tvůrčí iniciativu lidových mas, bez které se socialistický průmysl neobejde. Zákon měl býti základem znárodnění ve velmi širokém rozsahu. Klíčové posice ve výrobě měly býti kapitalistům vyrvány. Pro správu podniků navrhuje se však velmi složitý aparát, který by v praxi chod znárodněných podniků značně ztěžoval.

Přesto však je tento kladenský návrh významným historickým dokumentem boje dělnické třídy za t. zv. socialisaci a jsou v něm obsaženy požadavky, které uskutečnil náš lidově demokratický stát znárodněvacími dekrety a zákony první a druhé etapy.

*

V zájmu dělnické třídy bylo spojit boj za socialisaci s revolučním bojem za svržení kapitalistického řádu a buržoasního státu, buržoasie naproti tomu se snažila za pomoci pravicových vůdců socialistických stran demobilisovat masy a uchlácholit je planými socializačními sliby, které nakonec ani vůbec nebyly splněny. To byla příčina, proč vláda Kramářova, obě vlády Tusarovy i vláda Černého přišly s určitými sliby, týkajícími se postátnění uhelných dolů.

Kapitalisté měli však ještě další důvod k těmto slibům. Při špatném technickém vybavení dolů v důsledku plenivého dobývání ve válečných letech rentabilita dolů poklesla.⁴² Doly vyžadovaly nákladných investic. Tak určitá forma státního kapitalismu stala se pro kapitalisty přijatelnou, zvláště byla-li by jim zajištěna náležitá náhrada.⁴³ Jakmile se však uhelná těžba v době přechodné stabilisace kapitalismu zvýšila, bylo po ochotě kapitalistů postátnění doly.

V prohlášení Kramářovy vlády z 9. ledna 1919 je myšlenka socialisace věnován jen tento velmi krátký pasus.: „Pro toto podnikání a všechnu výrobu jest

⁴² Tak na př. pokles těžby uhlí v metrických centech podle zprávy revírního horního řádu v Moravské Ostravě ze dne 23. VI. 1919, čís. 5226, podané ministerstvu veřejných prací v Praze, jevil se v užším Ostravsko-Karvinském revíru (bez jámy Silesia v Čechovicích) takto: R. 1914 87 782 869 q, r. 1915 94 544 636 q, r. 1916 107 229 374 q, r. 1917 102 506 692 q, r. 1918 84 069 375 q. (Materiál v archivu ministerstva vnitra.)

⁴³ Státní kapitalismus v důlní těžbě nebyl nějakou novinkou. Již v Prusku zákonem ze dne 18. července 1907 (č. 119 Sb. z. a n.) byla těžba kamenného uhlí vyhrazena státu (státu buržoasně junkerskému). Také v Rakousku bylo o postátnění dolů uvažováno již před válkou při připravované změně horního zákona č. 146/1854 ř. z. (Srovnej Vrbenský B., Vývoj otázky znárodnění a socialisace dolů, Praha 1922, str. 37 a 39.)

nejdůležitějším prostředkem uhlí. Proto jest vláda přesvědčena, že uhlí nemůže zůstat ve volné dispozici soukromníků, a jest odhodlána za součinnosti slavného Národního shromáždění sjednati státu plné ovládnání tohoto prostředku výrobního.“⁴⁴ Pak následují již jen omluvy pro eventuální pozdější nesplnění slibů. Hovoří se o poválečném rozvratu, jenž byl v této době módním rčením jak měšťáků tak i pravicových socialistů, a o tom, že vláda převzala správu státu v době naprostého rozkladu, že musí pracovati na vybudování nového státu od samých jeho základů a že dosud nemá po ruce potřebných sil.⁴⁵

Obsah vládního prohlášení první Tusarovy vlády, která nastoupila po vládě Kramářově po vítězných obecních volbách v květnu 1919, kdy socialistické strany dosáhly velikého vítězství, je, pokud jde o myšlenku socialisace, neobyčejně chudý, a Tusarova vláda se nedostala přes rámec prohlášení vlády Kramářovy. Tusar nezapomíná na zahraniční kapitál, „který jevil ochotu pomáhati při obrození národního hospodářství“ a slibuje, že budou upraveny právní poměry zahraničních podniků, jež mají své závody v Československu, aby tak zahraniční kapitál „získal základnu právní jistoty.“⁴⁶ Dělnictvu však byly tehdy slibovány již jen drobty s panského stolu (mlhavý slib úpravy pracovního poměru a příslib sociálního pojištění). Organizace výroby nesnese však prý „násilného a ukvapeného zasahování“ a proto se slibuje jen „společenské ovládnutí těžby uhelné a rudné“, ovšem po skončení oficiální ankety, jejímž účelem bylo myšlenku znárodnění, tak jak ji chápala dělnická třída, pohřbit.⁴⁷

Buržoasii šlo o to, aby revoluční požadavky dělnické třídy byly převedeny do kolejí dlouhých a neplodných jednání „u zeleného stolu“, kde pod záminkou odbornosti bylo možno dosáhnouti odklad a získati čas. Pisemné a ústní ankety, polemiky, vzbuzující zdání nestrannosti, byly nejvhodnější cestou k dosažení vytčeného cíle. To bylo také smyslem květnové ankety roku 1919, rázu velmi oficiálního, neboť k ní došlo přímo z podnětu tehdejšího ministra veřejných prací Kramářovy vlády, agrárníka Staňka, jenž jistě nemohl být podezříván ze sympatií k myšlence socialisace, jak ji chápaly dělnické masy.⁴⁸

Z názorů, které byly za ankety hájeny, je pozoruhodné stanovisko uhloba-

⁴⁴ Publikace „Národní shromáždění československé v prvním roce republiky,“ str. 107.

⁴⁵ „Vláda však pokládá za svou povinnost upozorniti výslovně, že převzala správu státu v době naprostého rozkladu, že musí pracovati na vybudování nového státu od samých jeho základův a že až dosud nemá po ruce potřebných sil.“ (Tamtéž str. 107 a 108.)

⁴⁶ Tamtéž, str. 111.

⁴⁷ Tamtéž, str. 114.

⁴⁸ Že postrašená buržoasie se neodvážila tehdy vystoupiti otevřeně proti socialisaci, velmi jasně ilustrují slova agrárního ministra Staňka na poradě hornoprávních úředníků 28. března 1919 při přípravě ankety. „Nové proudy velké doby žádají větší účast veškerenstva na zařízení celého života průmyslového a výrobního. Veřejné mínění žádá reformu dosavadního státu, reformu celého jeho hospodaření za rovnoměrnějšího rozdělení ovoce práce na podnikatele a dělníka, žádá sjednání příznivých pracovních podmínek, zajištění a zaopatření pracovníka, zjednání přímého vlivu na stanovení podmínek pracovních, zejména mezdních a na poměry výrobní... Vláda zaručila svým slovem, že hodlá provést demokratisaci zařízení politických a hospodářských dne 9. ledna 1919 v Národním shromáždění a přislíbila výslovně, že provede reformy znárodněním velkostatků, jakož i dolů a hutí... (Spis min. veřej. prací č. j. 9825/1919 z 24. IV. 1919, z archivu ministerstva vnitra.)

ronů. Dokresluje jen strach kapitalistů ze vzrůstajícího se revolučního dělnického hnutí. Proto i uhlobaroni byli ochotni k určitým ústupkům. Souhlasili se zřízením závodních rad a s účastí dělnictva na čistém zisku závodu.⁴⁹ V generální debatě 24. května 1919 ozval se i hlas kladenských dělníků. Žádali převzetí dolů a hutí státem a provoz jejich dělníky a úředníky. Doly měly být v zásadě vyvlastněny bez náhrady a měla být provedena okamžitá jejich sekvestrace.⁵⁰

Květnová anketa byla jen článkem celého řetězu prázdných slibů a gest, kterými nešetřili představitelé buržoasie a pravíkové socialistických stran ze strachu před dělnictvem.

Prohlášení druhé Tusarovy vlády z 1. června 1920 je zdánlivě radikálnější než prohlášení první Tusarovy vlády. Je tomu tak proto, že pravíkové vedení sociální demokracie se snažilo udržeti si sociální demagogii posice v dělnických masách při vzrůstajícím vlivu marxistické levice. Tusar slibuje: „Je nutno započít s novou érou i ve výrobním řádu průmyslovém. Předválečné poměry jsou neudržitelné. Výrobní organizace musí být přizpůsobena požadavkům pracujícího lidu. Socialismus udává zde nové dráhy vývojové, jež nejsou již utopiemi, nýbrž musí být realizovány. Domníváme se, že nadešel čas, kdy jest učiniti počátek, kdy přikročení k socialisaci těžby uhelné a rudné stalo se aktuální, a rovněž státní hospodářství uhlím.“ Hned však Tusar uvádí opatrné výhrady: „Musíme mít ovšem při všech reformách na mysli nerušený chod výroby v přechodné době a jistě i celkový stav našeho národního hospodářství.“⁵¹

Dokonce ještě úřednická vláda Černého pokračovala v socializačních slibech,⁵² protože boj o charakter republiky se teprve blížil svému vyvrcholení.⁵³

⁴⁹ „Doly nechť zůstanou v dosavadním vlastnictví, ale stát vykonávej usilovnější dozor jak na provoz tak i na finanční jejich hospodářství. Dělníkům a úředníkům budiž poskytnuta zavedením závodních rad tato práva:

- I. a) spolurozhodovati ve správě všech humanitních zařízení,
- b) spolurozhodovati ve mzdových a úkolových otázkách,
- c) kontrolovati mzdové výplaty a statistiku mzdovou,
- d) dávatí návrhy stran zlepšení provozu a ve všech směrech stran sociálního blaha dělníků a zřízců,
- e) kontrolovati bilance a účetní uzávěrky.
- II. Dělníci i úředníci dostanou po jednom zástupci ve správní radě nebo jiném správním tělese podniku s plnými právy dosavadních členů.
- III. Z čistého výtěžku podniků se věnuje část pro blaho dělníků a úředníků. Tento fond spravují dělníci a úředníci sami. (Gen. ředitel Dr Günther za majitele dolů.)“ (Spis min. veř. prací č. j. 14093 z 11. VI. 1919, z archivu min. vnitra.)

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Z vládního prohlášení Tusara v posl. sn. N. S. R. Č. z 1. VI. 1920, těsn. zpr. sch. 2, str. 20. Srovnej též Hájek J. S., *Zhoubná úloha pravíkových socialistů v ČSR*, Praha 1954, str. 51!

⁵² „Velký problém vývoje našeho hospodářského řádu ve směru socialisace podniků k tomu již zralých zaměstnává nás měrou nejvyšší a pracují o něm všechny resorty, zejména též ministerstvo obchodu, které pověřilo práci tou zvláštní oddělení a jest tu jako ve všech oborech své činnosti — v úzkém styku s hospodářským poradním sborem. Je intencí vlády, vybudovati tento sbor, aby byl skutečným obrazem hospodářské struktury státu a předkládati mu k předběžnému vyjasnění důležité hospodářské otázky.“ (Z řeči Černého v posl. sn. N. S. R. Č. z 26. X. 1920, těsn. zpr. sch. 14, str. 6.) Mužem „socialisace“ se tak stal v Černého úřednické vládě exponent finančního kapitálu ministr obchodu Dr Hotowetz.

⁵³ Hájek J. S., *Zhoubná úloha pravíkových socialistů v ČSR*, Praha 1954, str. 51.

Všechny tyto vládní sliby sloužily k oklamání dělnických mas. Zůstaly na papíře a žádná z vlád předmnichovské republiky se neusnesla na jediném skutečně socializačním návrhu. V předmnichovské republice nebyl tak znárodněn ani jediný důl, ani jediná továrna, ani jediná banka.

Nicméně však reformisté vyrobili řadu t. zv. socializačních iniciativních návrhů, které měly průhledný demagogický ráz. Měly dopomoci pravicovým vůdcům socialistických stran udržeti otřesené posice mezi dělnictvem. Jejich navrhovatelé za své návrhy ani na parlamentním fóru valně nebojovali a návrhy uzákoněny nebyly. Jejich obsah je vysloveně reformistický a se skutečnou socializací nemají nic společného, ačkoliv za socializační návrhy byly vydávány.

Takovými byly dva návrhy poslanců českých socialistů Laubeho a Tučného, z nichž první je z r. 1919.⁵⁴ Navrhovatelé jej odůvodňují velmi bombasticky. Zákonem o podílu zaměstnanců na podnikatelském zisku bude prý rozřešena jedna z nejkřiklavějších nesrovnalostí dosavadního společenského řádu a hospodářského systému. Obsah návrhu je však velmi skromný. Osnova ukládá podnikům s více než 50 zaměstnanci, aby poskytly svým zaměstnancům podíl na čistém zisku. Za čistý zisk považuje však návrh pouze zůstatek z čistého zisku po odečtení 5% zúročení kapitálu, 2% dotace rezervního fondu a tantiemy správní radě. Výnosnost investovaného kapitálu a platy členům správních rad mají být podle návrhu nedotčeny. Avšak i o to, co po odečtení těchto položek zbude, měli se dělit rovným dílem kapitalistické s dělníky. Polovina čistého zisku, připadající na zaměstnance, mohlo být použito nejrozmanitějším způsobem, tak na př. k zakoupení podílů závodů, k zesílení závodního kapitálu zaměstnanců, na různé sociální účely zaměstnanců atd. Podivně působí omezení platnosti navrhovaného zákona na dobu 10 let.

Na stejné linii jako návrh z r. 1919 je návrh týchž autorů z r. 1920.⁵⁵ V úvodu důvodové zprávy se honosně mluví o tom, že navrženým zákonem má být zahájena socializace všech soukromých a veřejných podniků jakéhokoli druhu, vykazujících určitý rozsah, že má být zaměstnancům dáno právo zúčastnit se správy veškerých podniků po stránce administrativní, finanční, obchodní a hospodářské, a že jim má být poskytnuta účast na čistém zisku, dosahujícím určitého procenta. Dosavadní absolutismus velkých podniků má prý být nahrazen demokratickým konstitucionalismem, jak se tehdy reformisté s oblibou vyjadřovali.

Návrh stanovil dolní mez, od které začínala ve většině závodů průmyslových, důlních, dopravních a obchodních účast na čistém zisku. Čistý zisk až do výše zúročení investovaného kapitálu nejvyšší úrokovou měrou státní banky, zvýšenou o 2 %, měl být kapitalistům ponechán bez jakékoli účasti zaměstnanců.

⁵⁴ Návrh posl. Tučného, Laubeho a soudruhů, aby byl vydán zákon, jímž zaručuje se zaměstnancům v závodech a podnicích podíl na čistém zisku z 20. III. 1919, parl. tisk. č. 670.

⁵⁵ Návrh posl. Tučného, Laubeho, Hřízbyla a spol., aby byl vydán zákon o účasti zaměstnanců na správě a čistém zisku podniků z 26. V. 1920, parl. tisk. č. 33.

Důvodová zpráva vysvětlovala zvýšení dolní meze čistého zisku, od které začínala účast zaměstnanců, o 2 % nad normální úrokovou míru tím, „že by při nynější soustavě podnikatelské scházal popud k podnikání a k risiku, kdyby se vydělávalo jen tolik, kolik činí obvyklá úroková míra.“ Tedy nejen běžný úrok z investovaného kapitálu měl být kapitalistům zaručen, ale autoři pamtovali dokonce i na zvlášť výhodné a pro kapitalisty atraktivní uložení kapitálu v průmyslu.

Účast na čistém zisku v zemědělské výrobě, u velkostatků, začínala od 5 % investovaného kapitálu a u podniků státních a samosprávných byla tato dolní mez stanovena ještě výše. Čistý zisk, přesahující stanovenou dolní mez, měl být rozdělován podle určitého klíče. Především byl dotován záložní fond 25 %. Na zbytku se podíleli kapitalisté podle výše čistého zisku 5–25 %, závodní výbor 50–70 %, rezervní fond 15 % a ústřední rezervní fond 10 %. Rezervní fond podnikový byl určen pro potřebné investice a ke garancii eventuelních ztrát. Byl tedy určen k úhradě nákladů, které jinak nesli kapitalisté. Také ústřední rezervní fond měl podobný účel, neboť z něho měly být hrazeny investice a větší ztráty. Měl být spravován „průmyslovou radou“, která se měla zřídit pro obvod každé obchodní a živnostenské komory. Podíl, připadající na závodní výbor, měl tento rozdělovati v poměru součtu mzdy, resp. platů, vyplácených za účetní období. Na čistém zisku se měl také podílet ředitel závodu a zástupci majitele. Návrh podporoval vznik akciových společností a zakcionování podniků již existujících. Již kapitalisté sami zaváděli prodej a rozdělení „určité části akcií mezi zaměstnance. T. zv. „dělnické akcie“ zná i tento návrh.

Závodní zastupitelstvo nazvali navrhovatelé „závodní výbor“. Označení „závodní rada“ bylo jim nepohodlné, protože příliš připomínalo sověty.

Pravomoc závodního výboru měla být podle návrhu ve srovnání s pravomocí závodního výboru podle pozdějšího zákona z r. 1921 (č. 330/1921 Sb.) podstatně širší. Je to přirozené; v době před prosincovou stávkou bylo třeba projevovati před dělnictvem větší ochotu k ústupkům než po prosincové stávce. Návrh dával proto závodním výborům právo rozhodovací, avšak spolu s majitelem a správou podniku. Jak má toto spolurozhodování vypadati v praxi, návrh neřešil. Závodní výbory mohly spolurozhodovati, na př. o pracovních a mzdových podmínkách, o pracovní době, o továrním řádu, o přijímání a propouštění dělníků a úředníků, o jejich přesazení nebo pensionování, o zdravotních a bezpečnostních opatřeních, o stavbě dělnických a úřednických domků, o rozšíření závodu a změnách ve výrobě, o přidělu záložnímu fondu, pokud by přesahoval 25 % čistého zisku, a o rozdělení čistého zisku.

Návrh stihl stejný osud, jako jeho předchůdce. Psalo se o něm, když byl podán, tím splnil své poslání a zůstal pak ležet.⁵⁶

⁵⁶ Projednávání ve výborech bylo přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn., potom byl návrh obnoven (parl. tisk č. 3910/X) a nakonec zapadl v iniciativním výboru.

Reformistický družstevní socialismus se ozývá v návrhu zákona o říšské uhelně, jenž byl vypracován sociálními demokraty na jaře r. 1920.⁵⁷ Kapitalismus měl tu být poražen podle pravidel fair play, rytířsky, v rukavičkách, v konkurenčním boji, za existence buržoasního státu. Navrhováno bylo svěřiti obchod uhlím společnosti s ručením omezeným, smíšené povahy, již by se zúčastnil kapitálově také stát, t. zv. říšské uhelně. Důvodová zpráva mluví o tom, že zisků z hospodaření uhlím bude použito k vykupování k socialisaci zralých podniků, které se svěří do správy a vedení zaměstnanců ve formě veřejně kontrolovaných družstev. Budou-li prý v prvních vyvlastněných podnicích dělníci pracovati pilněji než v soukromých službách, zvýší se výkon podniků a sníží se jejich provozní náklady. Jejich výtěžek se zvýší tak, že doly kapitalistů s námezdními dělníky nebudou pak prý s nimi moci konkurovat a dají jim možnost výhodně koupiti další podniky. Vyloučí-li prý družstva všechny nespolehlivé a nepracovité živly, mají sama úplně v rukou rychlost postupné socialisace dolů, která bude tak udržovati tempo s převýchovou dělnictva.

Jde tu tedy o myšlenku samospasitelnosti výrobního družstva dělníků za kapitalismu, které má hospodářsky, v konkurenčním boji, kapitalismus porazit. Absurdnost a škodlivost této myšlenky pro boj dělnické třídy se ukázala nejen u nás, ale i v cizině.

R. 1920 podal Modráček návrh na zřízení společnosti s dělnickým podílnictvím,⁵⁸ který měl umožniti dělníkům získati akcie podniku a sice především za úplatu získanou účastí na čistém zisku podniku. Návrh byl odrazem představ o dělnickém akcionariátu, o němž psal Charles Gide, jehož úvahy byly ochotně otiskovány v „Akademii“,⁵⁹ kde silný vliv měl za války a brzo po válce Modráček a Hudec. Návrh nebyl únosný ani pro pravicové sociální demokraty, protože byl příliš průhledný a tak představitel reformistických odborů Tayerle byl nucen dokonce prohlásit v socializačním výboru, že o nějakou socialisaci při tomto návrhu vůbec nejde.⁶⁰ Tak se stalo, že Modráčkovi podepsali jeho návrh členové klubu národní demokracie s Kramářem v čele. Návrh zapadl,⁶¹ neboť byl pro kapitalisty nepotřebným a na dělníky málo působivým.

V r. 1920 byly podány další dva návrhy, které sice směřovaly ke změně vlastnických poměrů podniků, avšak jen v omezeném úzkém kruhu.

Byl to především návrh s. Dr. Vrbenského, tehdy ještě českého socialisty, na postátnění uhelné těžby.⁶² Podobal se nápadně návrhu německých neod-

⁵⁷ Fleischner Jindř., Socializační plány na úpravu uhelného hospodářství, Praha 1920, str. 34—38.

⁵⁸ Návrh posl. Modráčka, Hudece, Stejskala a soudr. o společnostech s dělnickým podílnictvím z 4. VI. 1920, parl. tisk. č. 20.

⁵⁹ Článek Ch. Gidea „Dělnický akcionariát“ v „Akademii“, roč. XXII/1918, č. 11, str. 388 (překlad z „Revue d'économie politique“).

⁶⁰ Zápis ze schůze socializačního výboru z 27. I. 1921 (archiv N. S. R. Č.).

⁶¹ Projednávání ve výborech bylo přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn. a návrh již obnoven nebyl.

⁶² Návrh posl. Dr. B. Vrbenského, V. Draxla a spol. na znárodnění dolů a úpravu uhelného hospodářství z 22. X. 1920, parl. tisk. č. 649.

vislých socialistů, kteří jej prosazovali v říšsko-německé socialisační komisi. Všechny uhelné doly měly být vyvlastněny ve prospěch státu do tří měsíců ode dne účinnosti zákona. Uhlobaronům měla být poskytnuta náhrada, odstupňovaná podle přiznání k majetkové dávce. Náhrada se však neměla vyplácet v hotovosti, nýbrž ústřední uhelná banka, provádějící všechny finanční operace s postátněním souvisící, měla vystaviti v hodnotě náhrady dluhopisy, zúročitelné 4 % a splatné do 30 let.⁶³ Provozování zabraných podniků mělo být svěřeno státní uhelné radě, skládající se z 90 členů.⁶⁴ Výkonným orgánem státní uhelné rady mělo být 12členné presidium a generální ředitelé v jednotlivých uhelných revírech. Státní uhelné radě měla být podřízena i distribuce uhlí, jak v tuzemsku vytěženého, tak z ciziny dovezeného.

Ve státní uhelné radě, která měla být vrcholným orgánem řídícím veškerou uhelnou těžbu a obchod uhlím, byli zástupci horníků v menšině a jmenování jejích členů bylo dáno do rukou ministra veřejných prací, tedy orgánu buržoasního státu. Konečně i sama myšlenka vyvlastnění kapitalisty jen v určitém, izolovaném výrobním odvětví za existence buržoasního státu neznamenalala žádný socialismus, nýbrž jen státní kapitalismus. Snaha s. Dr Vrbenského realizovati aspoň zlomek z tehdejších honosných socialisačních slibů, byla nesporně poctivá. Domníval se, že realizace jeho návrhu byla by krůčkem k socialismu. Všechno se proto snažil získat pro svůj návrh podporu; svědčí o tom jeho vystupování v tehdejší parlamentním socialisačním výboru, jehož byl snad jediným aktivním členem,⁶⁵ i jeho činnost publicistická.⁶⁶ K projednávání

⁶³ „Náhrada dosavadním vlastníkům za zabrané podniky, v § 1 uvedené, která se jim přiznává ve splátkách dlouhodobých, a sice tak, že na přiknutou náhradu vystaví státní uhelná banka dluhopisy, zúročitelné 4 % a splatné v době 30 let, ustanovuje se takto: Při podnicích, jichž cena podle přiznání k dávce majetkové podle zákona z 8. dubna 1920, č. 309 Sb. z. a n. nepřesahuje sumu:

500 000 Kč dá se plná náhrada	do: 1 500 000 Kč dá se 70% náhrada
do: 600 000 Kč dá se 95% náhrada	do: 2 000 000 Kč dá se 65% náhrada
do: 700 000 Kč dá se 90% náhrada	do: 2 500 000 Kč dá se 60% náhrada
do: 800 000 Kč dá se 85% náhrada	do: 3 000 000 Kč dá se 55% náhrada
do: 900 000 Kč dá se 80% náhrada	nad: 3 000 000 Kč dá se 50% náhrada“
do: 1 000 000 Kč dá se 75% náhrada	(§ 4, odst. 1, návrhu).

⁶⁴ „Finanční hospodářskou a technickou správu podniků a jejich příslušenství podle tohoto zákona zabraných provádí státní uhelná rada, složená z 90 členů.

Hornictvo vysílá do ní 25 zástupců, ministerstvo financí, obchodu a veřejných prací po jednom zástupci, poslanecká sněmovna 16 zástupců, senát 8 zástupců, hornická vysoká škola příbramská 1 zástupce, průmysl 8 zástupců, z nichž 4 jsou průmyslovými dělníky, živnostnictvo 4 zástupce, zemědělci 4 zástupce, spotřebitelé otopného uhlí 4 zástupce, hornické úřednictvo 5 zástupců, ostatní úřednictvo 4 zástupce, dráhy 3 zástupce, obce 4 zástupce, uhelný obchod 3 zástupce.“ (§ 7, odst. 1 a 2 návrhu.)

⁶⁵ Snad žádný jiný výbor poslanecké sněmovny nebyl tak málo dělný jako výbor socialisační. Měl celkem jen 12 schůzí a vypracoval pouze 2 zprávy. Nezájem buržoasních i reformistických jeho členů zračí se ve velké absenci na jeho schůzích. První ustavující schůze výboru se konala 16. VI. 1920. Hned na druhé schůzi 16. XI. 1920 (tedy téměř po půl roce) byla zarážející neúčast — z 24 členů bylo přítomno jen 9. Výbor po dobu svého schůzování se zabýval věcmi, které neměly s t. zv. socialisací nic společného (na př. úpravou placené dovolené pro horníky, vládním návrhem zákona o závodních výborech). Usnesení socialisačního výboru byla vládou přehlížena. Tak na př. s. Dr Vrbenský prosadil, aby ministerstvo veřejných prací (ministrem byl Kovařík v úřednické vládě Černého), bylo vyzváno předložit výboru přihlášky majitelů dolů o dávce z majetku a revisní zprávy jednotlivých podniků. Předložení tohoto

návrhu ve sněmovním plénu však vůbec nedošlo. Byl projednáván tři léta ve výborech a nakonec zapadl.⁶⁷

Sociálně demokratický návrh zákona o provozování a rozdělování uhelné těžby⁶⁸ byl podán začátkem listopadu 1920, tedy v době, kdy pravicové vedení sociální demokracie svádělo zoufalý boj o sympatie dělnických mas, které se jasně ve zdrcující většině hlásily k marxistické levici. Návrh měl proto nesporně poslání demagogické.

Důvodová zpráva rozvádí známé reformistické myšlenky o nutnosti vyloučiti neomezený absolutismus podnikatele v hospodářském výrobním procesu, připustiti dělnictvo ke vlivu na správu podniku atd. Vyvlastněny měly býti všechny podniky na dobývání uhlí a to i s vedlejšími závody avšak za náhradu. Důvodová zpráva sice konstatuje, že hornické organizace žádají vyvlastnění bez náhrady, takové vyvlastnění není prý však možné bez současného vyvlastnění všech ostatních majitelů. Proto návrh neuvádí podrobnosti o odškodnění a odkazuje na jiný zákon, jenž nebyl ani vypracován, a který měl stanovit způsob a základní pravidla vyvlastňovacího řízení. Důvodová zpráva počítá jen s tím, že suma odškodnění bude stanovena soudními komisemi s příbráním znalců, a že za základ odškodnění bude vzat průměrný čistý výnos za předválečné desetiletí, při čemž se vezme zřetel k poklesu ceny peněz, k investicím a k provozovacím nákladům. Také tento návrh zůstal v parlamentě ležet a zákonem se nestal.⁶⁹

Návrh německých sociálních demokratů z r. 1921⁷⁰ je výrazem zápasu o německého dělníka mezi německými pravicovými socialisty a komunisty, který právě r. 1921 vrcholil. Tím, že německá sociální demokracie byla v opozici, otvíralo se jí široké pole pro sociální demagogii, která měla ovlivnit německé dělníky, aby nešli za komunisty.

Návrh počítá s vyvlastněním z důvodů veřejného blaha (§ 365 všeob. obč. zák.) vhodných hospodářských podniků ve prospěch obecně užitečných ústavů a společností veřejného práva. Připouští též vyvlastnění ve prospěch státu, zemí, žup, okresů a obcí. Řešení obtížných otázek se návrh vyhnul tím, že odkázal na zákony další, které měly být teprve vydány. Tak významné otázky, jako předmět a rozsah vyvlastnění, podmínky a řízení při zřizování obecně prospěšných ústavů a společností a při vyvlastnění podniků, náhrada za vy-

materiálu bylo po půl roce marně urgováno. (Zápisy o schůzích socialisačního výboru z archivu N. S. R. Č.)

⁶⁸ Články v čas. „Budoucno“ a spis „Vývoj otázky znárodnění a socialisace dolů“, Praha 1922.

⁶⁷ Projednávání ve výborech bylo přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn., potom byl návrh obnoven (parl. tisk č. 3910/XIII) a jeho projednávání ve výborech skončilo po uplynutí funkčního období sněmovny.

⁶⁸ Návrh posl. K. Brožíka, R. Tayerle, A. Němce a soudr. o provozování a rozdělování uhelné těžby ze 4. XI. 1920, parl. tisk č. 707.

⁶⁹ Projednávání ve výborech bylo přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn. a návrh již obnoven nebyl.

⁷⁰ Návrh posl. Pohla, Schäfra, Dra Czecha, Dra Haase a soudr. na socialisování hospodářských podniků z 8. II. 1921, parl. tisk č. 1514.

vlastnění a účast zaměstnanců na správě podniků, měly být upraveny zvláštními zákony. Okolnost, že navržený zákon byl tak silně rámcový, žádný ze stěžejních úkolů neřeší a obsahuje jen nereálné sliby, potvrzuje skutečnost, že je produktem demagogie německé sociální demokracie.

Jedinou realitou, kterou navržený zákon měl zavést, byla socializační komise, jejímž úkolem bylo připravit návrhy dalších zákonů, na které návrh odkazuje, zakládat obecně prospěšné ústavy a společnosti a provádět vyvlastnění hospodářských podniků. Tak celý další osud t. zv. socialisace měl být svěřen podle návrhu německých sociálních demokratů komisi, která kapitalistům nebyla nebezpečná, neboť byly již tehdy značné zkušenosti z činnosti parlamentních výborů podobného druhu (na př. parlamentního socializačního výboru).

Ani tato osnova nebyla uzákoněna. Buržoasie se cítila již r. 1921 dostatečně silnou a nepotřebovala se uchýlovat před dělníky k manévřům.⁷¹

*

Buržoasní stát upravil zákonem jen závodní zastupitelstva zaměstnanců. Tato zákonná úprava byla podvodně vydávána buržoasií a reformisty za „první krok k socialisaci.“ Ve skutečnosti šlo jen o okleštění pravomoci již existujících továrních a šachetních rad, které vznikly revoluční cestou bezprostředně po válce. Zákonnou úpravou byly tyto závodní rady zbaveny svého revolučního obsahu.

Komplex zákonů o závodních a revírních radách při hornictví, o hornických rozhodčích soudech a o účasti horníků na čistém zisku z roku 1920 (č. 143 — 145/1920 Sb.) je ještě určitým ústupkem dělnické třídy a je méně reakční než pozdější zákon o závodních výborech z roku 1921. Je tomu tak proto, že poměr třídních sil byl při vzniku zákonů různý. R. 1919 a začátkem roku 1920 bylo revoluční dělnické hnutí na vzestupu a buržoasie byla postrašena. Proto byla ochotna k určitým ústupkům, aby zachovala a stabilisovala své třídní panství.

Osnova zákona o závodních a revírních radách při hornictví a osnova zákona o hornických rozhodčích soudech byly projednávány v plénu t. zv. Revolučního Národního shromáždění již v prosinci roku 1919. Tehdejší ministr veřejných prací, sociální demokrat Hampl, je označil pouze za etapu v nezadržitelném vývoji sociálních reforem.⁷² Důvodová zpráva hovoří však již přímo o první etapě socialisace.

Parlamentní zpravodaj, sociální demokrat Brožík, se ještě v prosinci roku

⁷¹ Projednávání ve výborech bylo přerušeno 21. III. 1922 podle § 4 j. ř. posl. sn. a návrh již obnoven nebyl.

⁷² „K předloženým návrhům zákona o závodních radách a revírních radách při hornictví, jakož i předložené osnově zákona rozhodčích soudů hornických připomínám, že jsou pouze etapou v nezadržitelném vývoji sociálních reforem, jichžto řešení bylo světovou válkou pouze uspíšeno, nikoliv ale způsobeno, aneb nějak uměle vyvoláno...“ (Z řeči ministra Hampla v N. S. R. Č. 16. XII. 1919, těsn. zpr. sch. 99, str. 2958.)

1919 vyjádřil dosti otevřeně, že osnovy jsou příliš krotké a socialisačními zákony vůbec nejsou.⁷³ Tentýž zpravodaj v únoru 1920, při novém projednávání osnov v parlamentě, hovoří již jinak. Všechny tři osnovy (tehdy byl projednáván ještě další zákon o účasti horníků na čistém zisku, který charakter osnov v ničem nezměnil) tvoří prý „organický celek a jsou první etapou v soustavném postupu socialisace báňské těžby“.⁷⁴ Že tyto zákony byly vydávány za zákony socialisační podvodně, ukazuje stručný rozbor jejich obsahu.

První zákon o účasti zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podílu na čistém zisku (č. 132/1920 Sb.) vychází ze zcela reformistických představ. Účastí dělnictva na čistém zisku měly být zmírňovány třídní rozpory a tato účast měla vésti ke smíru práce s kapitálem. Číselný podíl na zisku zaměstnanců stanovila podniková rada, které podnikatel předkládal bilanci a účet zisku a ztráty za uplynulý obchodní rok (§ 3 zák. č. 143/1920 Sb.). O použití podílu rozhodovala pak revírní rada (§ 19 zák. č. 144/1920 Sb.) Mělo ho být použito pouze na všeobecně dobročinné účely pro zaměstnance a příslušníky jejich rodin. Zákon nezajistil ani kontrolu zpráv kapitalistů o prosperitě závodů a tak dělníci byli odkázáni na jejich vylhané bilanční zprávy.

Další zákon o závodních a revírních radách při hornictví (č. 144/1920 Sb.) byl, jak již řečeno, pro dělnictvo o něco příznivější než pozdější zákon o závodních výborech (č. 330/1921 Sb.). Na druhé straně byl pak pro dělnictvo méně příznivý než obdobné zákony v Německu (§ 165 výmarské ústavy a zákon ze 4. února 1920) a v Rakousku (zákon z 25. května 1919), které byly vydány za jiného poměru třídních sil. Je to jen jasným potvrzením skutečnosti, že jakmile buržoasii v poválečných letech otrnulo a cítila se politicky pevnější, byla k ústupkům méně ochotná.

Závodní rady v hornictví byly zřizovány podle zákona z r. 1920 již v závodech aspoň s 20 zaměstnanci (§ 1), kdežto závodní výbory podle zákona z r. 1921 teprve v závodech od 30 zaměstnanců nahoru. Také volební právo pro volby do závodních rad bylo pro dělníky příznivější, protože věková hranice byla nižší; aktivní volební právo začínalo od 18 let a pasivní od 24 let (§ 6).

Podstatné rozdíly byly v příslušnosti závodních rad ve srovnání s příslušností závodních výborů. Tak v oboru ochrany života a zdraví dělníků při práci měl zákon o závodních radách, resp. jeho prováděcí nařízení, určitější a jasnější ustanovení než zákon o závodních výborech. Správa závodu byla na př. povinna sdělit závodní radě veškerá hornopolicejní nařízení dozorčího úřadu. Jeden, po případě dva členové závodní rady mohli být pověřeni, aby každých 14 dní se přesvědčili, zda předpisy jsou dodržovány. O svých pozorováních podávali tito členové zprávy s příslušnými návrhy na odstranění závad, a to jednak správě závodu a jednak závodní radě (§ 2 vlád. nař. č. 434/1920 Sb.).

Určitou výhodou pro dělnictvo byla též okolnost, že zákon o závodních

⁷³ Řeč posl. Brožíka v N. S. R. Č. 12. XII. 1919, těsn. zpr. sch. 98, str. 2933.

⁷⁴ Řeč posl. Brožíka v N. S. R. Č. 25. II. 1920, těsn. zpr. sch. 124, str. 3655.

radách zavedl organizačně vyšší útvar závodního zastupitelstva: revírní rady v hornictví. Ty na př. spolupůsobily při uzavírání kolektivních mzdových a pracovních smluv a při vydání jednotného pracovního řádu pro celý revír. Revírní radě příslušelo také rozhodovati některé spory mezi závodní správou a závodní radou (§ 19). Kromě toho příslušelo revírní radě rozhodovati o použití podílu na čistém zisku, jak je uvedeno výše.

Přes tyto některé relativně kladné rysy nepřekročil však zákon o závodních radách při hornictví rámec závodního zastupitelstva, kapitalistům zcela přijatelného a se socialisací neměl ovšem naprosto nic společného.

Existence hornických rozhodčích soudů (zák. č. 145/1920 Sb.) byla jen důsledkem určité, byť velmi omezené působnosti závodních a revírních rad. Rozhodovaly totiž s konečnou platností o odvoláních z výroků závodních rad, na př. ve mzdových a platových věcech a z výroků revírních rad ve sporech mezi správou závodu a závodní radou (§ 2). Rozhodčí soudy skládaly se ze 3 zástupců podnikatelů, 3 zástupců zřízenců, 3 zástupců dělníků a předsedy. Ve stejném poměru byly složeny i jejich jednotlivé senáty. Přisedící z řad dělnictva byli navrhováni odborovou organizací a potvrzováni ministrem veřejných prací. Kromě toho fungoval u rozhodčích soudů zástupce revírního báňského úřadu jako odborný poradce, jenž byl jmenován ministrem veřejných prací. Značný vliv státního aparátu buržoasního státu byl tu tedy dostatečně zajištěn.⁷⁵

První všeobecný zákon o závodním zastupitelstvu (zákon o závodních výborech č. 330/1921 Sb.) byl již jasně reakční, nicméně však reformisté mluvili opět o „prvním kroku k socialisaci“.

Všechna hesla užívaná reformisty o hospodářské demokracii, konstituční továrně a postupné socialisaci, ozývají se znovu v důvodové zprávě vládního návrhu zákona. Navrhovatelé zákona se snažili rozptýliti obavy kapitalistů a naznačovali jim, že závodní výbory budou pro ně neškodnou institucí ve srovnání s živelně a revolučně vzniklými továrními výbory, kterých se kapitalisté tolik obávali. Závodní výbory nebudou prý znamenati pokles výroby, t. j. pro kapitalisty pokles zisku, ba naopak, její vzestup.

Protože každá reminiscence na vítězný boj ruského proletariátu byla pro buržoasii a její spojence neúnosná, bylo z názvu vládního návrhu odstraněno původní označení „závodní rady“ a závodní zastupitelstva byla nazvána „závodní výbory“. Pravicový socialista Tayerle, který byl zpravodajem osnovy, nedal si v parlamentě ani valnou práci, aby tuto změnu nějak zdůvodnil.⁷⁶ Prostě konstatoval, že při projednávání ve výborech bylo vládní většinou zvoleno vhodnější označení.

Reakčnost zákona spočívala mimo jiné v tom, že okruh závodů, ve kterých

⁷⁵ Zákon o hornických rozhodčích soudech byl nahrazen r. 1924 zákonem novým (č. 170/1924 Sb.), jenž zřídil vrchní rozhodčí soud, odvolací instanci proti rozhodnutím rozhodčích soudů. Tento soud se skládal převážně ze soudců z povolání a byl zárukou toho, že judikatura rozhodčích soudů bude napříště zcela vyhovovat zájmům kapitalistů.

⁷⁶ Řeč posl. Tayerle v posl. sn. N. S. R. Č. z 6. VIII. 1921, těsn. zpr. sch. 85, str. 1254.

měly býti závodní výbory zřizovány, byl neobyčejně omezen. Byly vyňaty všechny závody menší, neboť závodní výbory měly býti zřizovány jen v závodech s aspoň 30 zaměstnanci. V menších závodech nebyla uznána ani instituce důvěrníků. Právě zde byl dělník velmi často naprosto nekontrolovatelně vydán šikanám a vykořisťování malého kapitalisty. Odborářský boj byl tu většinou mnohem těžší než ve velkých závodech, kde bylo více třídně uvědomělého dělnictva a kde dělnictvo mělo silné odborové organizace. Pravicoví socialisté ustoupili v tomto bodě zcela buržoasii a dokonce v průběhu projednávání zákona souhlasili se zvýšením minimálního počtu zaměstnanců v závodě, na podkladě něhož vznikala povinnost zříditi závodní výbor, z původních 20 na 30 zaměstnanců. Stačilo několik vyjádření podnikatelů a několik výpadů v buržoasním tisku, aby pravicoví socialisté ustoupili. Aby se kryli před dělníky, předložili v parlamentě papírovou resoluci, ukládající vládě, aby připravila osnovu, která by zavedla instituci důvěrníků v malých závodech.

Zřizování závodních rad v zemědělství bylo prakticky vůbec vyloučeno. Zákon totiž stanovil, že v podnicích zemědělských a lesních, jakož i v doplňujících je podnicích vedlejších, se považují za zaměstnance podle zákona pouze zaměstnanci stálí, t. j. najatí na základě celoroční smlouvy. V zemědělských podnicích, zejména na Slovensku, byli zaměstnáváni téměř výhradně sezónní dělníci, takže předpoklad zákona — 30 stálých zaměstnanců — byl splněn jen u nepatrného počtu zemědělských závodů. Tak těžce vykořisťovaný zemědělský proletariát byl ponechán svému osudu a i tak slabá zbraň, jako byly závodní výbory, byla mu odepřena.

Když se osnova stala zákonem, postaral se Nejvyšší správní soud o jeho výklad, vyhovující zájmům buržoasie a zužující práva dělnictva. Zásluhou Nejvyššího správního soudu bylo na příklad znemožněno zřizovati závodní výbory v pojišťovnách a v bankách. Zákon se totiž zmiňuje o tom, že závodní výbor lze ustaviti v závodě, jenž trvá alespoň půl roku od zahájení výroby (§ 1, odst. 1). Také v prováděcím nařízení (vl. nař. č. 2/1922 Sb., § 1 odst. 2) se uvádí, že volba výboru může býti vypsána v závodě, jenž trvá aspoň půl roku od zahájení výroby nebo provozu. Nejvyšší správní soud rozhodl v zájmu zaměstnavatelů v tom smyslu, že výrobou jest rozuměti pouze produkci manuální a že slova „výroba a provoz“ prováděcího nařízení nepřipouští širší výklad, než který podle názoru Nejvyššího správního soudu vyplývá z ustanovení zákona (§ 1 odst. 1). Odkazoval přitom na ústavní listinu (§ 55), která stanoví, že vládní nařízení může býti vydáno pouze v mezích zákona. V důsledku tohoto násilného výkladu Nejvyššího správního soudu nebylo možno zřizovati závodní výbory v pojišťovnách a v bankách, protože se nezabývaly produkcí manuální.⁷⁷

⁷⁷ Bohuslav, Sbírka nálezů N. S. S. ve věcech administrativních, V.b, str. 1477, č. 2571 rozh. z 28. 6. 1923, č. 5252. Tamtéž VL.a, str. 131, č. 3115, rozh. z 15. I. 1924, č. 20785/23. Viz též Fr. Polák, Dělnické právo československé, Praha 1931, str. 201!

Zákon o závodních výborech rozbil také jednotu podniku ustanovením, že jednotlivé závody si zřizují samostatné závodní výbory. Tato atomisace závodního zastupitelstva ztěžovala mzdové boje dělníků a byla tudíž ve prospěch kapitalistů. (Zákon totiž rozeznával v § 1, odst. 2 podnik a závod. Podnik se může skládati z několika závodů, a v každém závodě se pak zřizuje samostatný závodní výbor.) Tím se nesporně znesnadnil jednotný postup dělnictva proti společnému zaměstnavateli. Všeobecné závodní výbory jednoho podniku se sice mohly scházeti ke společným poradám, jejichž obsah byl však úzce vymezen (§ 9 zákona), a působnost tohoto společného zastoupení nebyla, jak slíbeno, upravena prováděcím nařízením.

Dělnictvo mělo přirozeně největší zájem na tom, aby mohlo spolurozhodovati při přijímání a propouštění dělníků. Zákon však omezil účast závodních výborů v těchto otázkách na nejmenší míru a ponechal jim jen hlas poradní. § 3 písm. a zákona o závodních výborech stanovil, že závodní výbory jsou povolány dozíratí na zachovávání mzdových a pracovních smluv a řádů. Tuto dozorčí pravomoc vyložil Nejvyšší správní soud v reakčním smyslu tak, že pro zaměstnavatele vyplývá vůči závodnímu výboru jen povinnost nepřekážeti jeho činnosti dozorčí, nikoli také nějaký závazek vyhověti jakýmkoli podnětům a požadavkům závodního výboru.⁷⁸ Nejvyšší správní soud tu zcela jasně judikoval ve prospěch kapitalistů a proti zájmu dělnické třídy.

Odrazem podvodných hesel o socialisaci a o hospodářské demokracii v podnicích je ustanovení zákona o účasti delegátů závodních výborů ve schůzích správní rady podniku (§ 6). Zákon je však formulován tak, že ve skutečnosti účast závodních výborů na zasedání správní rady je čistě formální. Delegáti závodního výboru nemohli se totiž ani zúčastniti všech schůzí správní rady, neboť nemuseli býti pozváni na její mimořádné schůze, kde se projednávaly otázky finanční a osobní správy závodu (§ 6, odst. 7), na nichž mělo dělnictvo největší zájem a které tvořily hlavní předmět jednání správní rady. Avšak i normální účast delegátů závodního výboru ve schůzích správní rady byla ceny nanejvýš problematické. Zástupci závodního výboru neměli totiž ani právo hlasovací, jak zákon zvláště zdůrazňuje (§ 6, odst. 6). Proto ustanovení o účasti delegátů závodních výborů na zasedání správní rady bylo jen jednou z okras zákona demagogické povahy, která byla v praxi bezcenná.

Také ustanovení zákona o podávání periodických zpráv správou závodu závodnímu výboru o obchodním a správním stavu závodu (§ 4, písm. c) bylo prakticky bezcenné. Je samozřejmé, že správa závodu mohla podati takovou zprávu, jakou za vhodnou uznala, a zejména v případě prosperity závodu byly takové zprávy nepravdivé a zahalovaly pravý stav podniku, aby dělnictvo nepřicházelo s požadavky na zvýšení mezd. Rovněž právo závodního výboru, aby mu správa závodu předkládala opisy ročních bilancí (§ 5), bylo rázu

⁷⁸ Judikát otištěn v knize Fr. Poláka, Dělnické právo československé, Praha 1931, str. 238—241.

čistě formálního. Nemohl-li závodní výbor kontrolovati obchodní knihy a doklady, bylo zcela ponecháno na vůli správě závodu, jakou bilanci předloží závodnímu výboru. Kromě toho povinnost předkládati bilanci neměl každý podnik, nýbrž jen ten, který vedl obchodní knihy a zaměstnával aspoň 300 zaměstnanců nebo 50 zřízenců.

Závodní výbory nebyly však bezmocnými institucemi jen v oblasti hospodářské, byly jimi i v oblasti sociální a kulturní. Na co nestačil zákon, o to se postarala judikatura Nejvyššího správního soudu. Tento soud se úzkostlivě staral o to, aby se závodní výbory nezabývaly zřizováním čítáren a knihoven a vůbec úkoly kulturními, neboť náklady na tyto kulturní potřeby by musily z poloviny nésti kapitalisté a to by bylo podle názoru reakčních soudců Nejvyššího správního soudu omezením soukromopodnikatelské svobody.⁷⁹ Nejvyšší správní soud tu prostě restriktivně vyložil § 3, písm. h zákona, mluvící o kulturních úkolech závodních výborů, jimiž se do této doby rozuměla veškerá činnost, směřující k zvýšení vzdělávání zaměstnanectva.

Z uvedeného je patrné, že zákon o závodních výborech byl zákonem reakčním. Nejasné formulace zákona pak umožnily buržoasním soudcům třídní protidělnický výklad a tím i další spoutání závodních výborů a omezení jejich pravomoci. Jeho vydávání za zákon socialisační bylo zjevným podvodem.

V roce 1934, kdy fašisace buržoasního státu značně pokročila, shledala buržoasie dosavadní právní úpravu závodních zastupitelstev zaměstnanců ještě málo reakční a změnila zákony upravující závodní rady v hornictví i závodní výbory. Forma, která byla volena, byla charakteristická pro fašisující se stát. Byla zvolena cesta vládního nařízení vydaného na podkladě zmocňovacího zákona (podle čl. I. zákona č. 109/1933 DSb., kterým se mění zákony o mimořádné moci nařizovací č. 95/1933 Sb. a č. 206/1933 Sb.). Znamenalo to, že reakční osnovy byly upečeny v koalici s vyloučením kontroly parlamentu, kde mohli promluvit komunisté. Dělnictvo bylo tak postaveno před hotovou věc. Předáci reformistických stran, kteří byli spolutvůrci osnov, strčili hlavu do písku a sociálně demokratický tisk věc dokonce před dělnictvem zamlčoval.

S. Gottwald pranýřoval tento postup slovy: „Toto nařízení je dalším dokladem protidělnického a protidemokratického kursu vládně socialistických vůdců a stran. Je to opatření vysloveně fašistické. O tom svědčí také jeho zrození. Mně nic, tobě nic, z dneška na zítřek, bez parlamentu i bez „demokratické

⁷⁹ „Povinnost zaměstnavatele přispívati k úhradě poloviny výloh, spojených s vydržováním zařízení, sloužících ku blahu dělnictva, jež závodním výborem byla v život vyvolána, znamenala by však tak dalekosáhlé obmezení zásady soukromokapitalistické, že musila by v zákonu jasně býti vyslovena, aby mohlo býti uznáno, že zaměstnavatel je povinen z čistého zisku a případně i bez ohledu na čistý zisk k řečeným účelům přispívati. Na věci nic nemění, že v daném případě jde jen o odbírání dvou denních listů, tedy o zařízení vyžadující nákladu nepatrného, neboť mezi předplacením dvou denních listů na jedné straně a založením rozsáhlé knihovny nebo zřízením čítárny, je rozdíl pouze kvantitativní, který na právní posouzení otázky nemůže míti vlivu.“ (Z nálezu Nejvyššího správního soudu ze 7. IV. 1926, č. 7835, Bohuslav č. 5554.)

diskuse“ — a okleštění práv milionů dělníků je hotovo. Věc je tak neslychaná, že sám tisk sociální demokracie nemá odvahy ji hájit, a proto ji prostě — zamlčuje.“⁸⁰

Zhoršení zákonů o závodním zastupitelstvu dělnictva bylo provedeno ve třech směrech.

Především bylo nařízeními prodlouženo funkční období, u závodních a revírních rad ze 2 na 3 roky a u závodních výborů z 1 na 2 roky. Kapitalisté a reformisté se totiž tehdy báli nových voleb, protože měli strach ze vzrůstajícího vlivu komunistů na závodech.

S. Gottwald napsal tehdy na adresu reformistů, kteří se snažili vyhnouti se volbám: „Když já budu členem závodního výboru nebo rady a budu to se svou funkcí myslet poctivě, pak se volby nesmím nikdy bát, pak mně volba nemůže nikdy rušit ve vykonávání mé funkce. Naopak. Čím častěji se podrobím volbě, tím větší budu mít důvěru osazenstva, tím lépe mohu vykonávat svou funkci, tím silnější bude má pozice vůči zaměstnavateli.“⁸¹

Další zhoršení zavedené novelou zákona o závodních a revírních radách a závodních výborech spočívalo v tom, že postavení členů těchto rad a výborů se ještě dále vůči kapitalistům zeslabilo. Tak člen závodní rady mohl být propuštěn ze zaměstnání bez dalšího, t. j. bez projednání věci rozhodčím soudem, byl-li na př. pravoplatně bezpodmínečně odsouzen pro přečiny a přestupky, trestné podle zákona na ochranu republiky, jenž byl persekčním zákonem namířeným proti dělnickému hnutí a jehož obětí se stalo množství komunistických odborových funkcionářů. S. Gottwald k tomu uvedl: „...Zatím co dávným a samozřejmým požadavkem dělnictva vždy bylo, aby jeho zástupci v závodě byli úplně nezávislí na zaměstnavateli a měšťáckém státu a v obhajobě dělnických zájmů požívali plné imunity, nynější vládní nařízení zvětšuje sice nezávislost členů závodních výborů a rad vůči dělnictvu (tím, že prodlužuje volební období), ale zato tím více utužuje jejich závislost na zaměstnavateli a měšťáckém státu (tím, že rozmnožuje trestní sankce).“⁸²

Posléze novela zákona o závodních a revírních radách uložila členům těchto rad novou povinnost — spolupůsobiti při udržování kázně. „Který dělnický důvěrník by nevěděl, co pod těmito slovy rozumí kapitalista?“, napsal S. Gottwald. „Který důvěrník by nevěděl, že splnit tuto podmínku znamená prosazovat mezi osazenstvem vše, co pan zaměstnavatel ráčil nadiktovat? Který důvěrník a dělník by nevěděl, že tím mají být dělníci důvěrníci donuceni stát se zaměstnavatelskými dráby“⁸³

K těmto fašisačním opatřením dospěl tedy vývoj závodních zastupitelstev v předmnichovské republice, o nichž bylo kdysi pravicovými socialisty podvodně tvrzeno, že jsou první etapou postupné socialisace.

⁸⁰ Gottwald Kl., Spisy, sv. IV, Praha 1951, str. 14 (článek „Nový útok na politická a odborová práva dělníků a jak mu čelit“, otištěný v Rudém právu ze 7. VIII. 1934).

⁸¹ Tamtéž str. 15.

⁸² Tamtéž, str. 14.

⁸³ Tamtéž, str. 16.

T. zv. socialisaci bylo ve skutečnosti odtroubeno již brzo po prosincové stávce r. 1920.⁸⁴ Přestalo se o ní prostě mluvit.

Když však přišla strašná hospodářská krise a horníci na Mostecku se postavili r. 1932 do jednotné fronty proti kapitalistům pod vedením komunistické strany, opět se ozvalo heslo socialisace z úst pravicových socialistů. Šlo o to, aby si reformisté napravili značně pošramocenou posici mezi severočeskými horníky a staré vybledlé heslo jim k tomu mělo dopomoci. Národní socialista Tučný hovořil tehdy najednou v parlamentě o postátnění dolů.⁸⁵ Odpověděl mu s. Zápotocký, který prohlásil:

„Ale já docela otevřeně prohlašuji, že horníci z tohoto požadavku nic nebudou mít, a že jsou také vzdáleni se nějak za tento požadavek bití. Jděte dnes na sever! Jsem na severu celé tři neděle, ale každý den jsem prošel celé desítky hornických schůzí stávkujících, řadu táborů, ale když postavíte před horníky požadavek, ať zestátnění nebo znárodnění dolů, každý horník řekne: „Tak to se budeme mít, jako se máme teď na dolech, které jsou v majetku státu. Tak to pěkně děkujeme, to bude pěkná bída. Vždyť nás tam dnes dřou ještě hůře, než u soukromých podnikatelů.“ To vám teď řekne každý havíř na severu. Vždyť tam je řada státních dolů a ty právě stojí v čele zdražovací politiky uhlí, stojí v čele útoku na mzdy a existence dělnictva, ty státní doly a jejich správy vyhazují dělníky a horníky z práce zrovna tak, jako soukromokapitalistické společnosti.

Pan poslanec Tučný tu uvedl, že myslí, že bude málo těch, kteří se budou lekat jejich rozhodnosti při návrhu na znárodnění dolů. Já věřím také, že bude málo těch, kteří se té rozhodnosti budou lekat. Ani Weinmann ani Petschek se té rozhodnosti neleknu, poněvadž pan Tučný prohlásil — a z těch návrhů je to známo: „Vždyť my přece nechceme uhlobarony poškodit. Počítáme, kdyby se doly znárodnily, že uhlobaroni musí za ně 2 miliardy dostat. To by bylo přece nespravedlivé, abychom to vyvlastnili bez náhrady. Asi 2 miliardy to bude stát, tak to obětujeme těm Weinmannům, Petschkům, Rotschildům a j., dáme jim ty dvě miliardy, jen když doly budou náležeti státu.“

Řekl jsem, že nikdo se nebude lekat té rozhodnosti, se kterou čeští socialisté budou návrh na znárodnění dolů prosazovati. Ale ještě docela otevřeně dodávám, že nikdo té rozhodnosti dnes ani nevěří. Myslím, že v celé sněmovně i ve veřejnosti není člověka, který by věřil, že strana českých socialistů bude znárodnění dolů se vši rozhodností prosazovati a domnívám se, že kdyby havíři na severu měli čekat, až se jim tímto znárodněním pomůže, umřeli by hladem nejen ti havíři, kteří dnes na severu pracují, nýbrž i jejich děti, i vnukové!“⁸⁶

Tak charakterisoval reformistický manévr s postátněním dolů r. 1932 s. Zápotocký. Tento návrh nebrali tehdy vážně ani uhlobaroni, ani horníci a

⁸⁴ Hájek J. S., *Zhoubná úloha pravicových socialistů v ČSR*, Praha 1954, str. 52 a 53.

ani sami reformisté! Na politické aréně předmnichovské republiky byl jen přehrán starý šlágr, který pozbyl své přitažlivosti a účinku: „Postupná socialisace“ skončila ve skutečnosti začátkem let dvacátých, naprosto neslavně — dokonalým fiaskem.

Historie socialisačních slibů v předmnichovské republice je jen dokladem toho, že pravíkoví socialisté záměrně nespojovali požadavek socialisace s revolučním bojem dělnické třídy. Jejich zrada spočívala v tom, že různými „socialisačními“ sliby demagogické povahy se snažili odvésti dělnické masy od revolučního boje. Své vlastní sliby a návrhy krom toho opouštěli a jakmile se panství buržoasie upevnilo, přestali před masami o socialisaci vůbec mluvit. Buržoasie již tehdy sociální demagogie nepotřebovala a tak i její služebníci — pravíkoví socialisté — odložili svou socialisaci na neurčito.

Úprava závodních rad a výborů a to ještě v té nejhorší formě, omezující jejich pravomoc, neměla se socialisací vůbec nic společného. Tvzení reformistů, že tato úprava je prvním krokem k socialisaci bylo lživé a určeno k oklamání dělnictva.

Vyvlastnění výrobních prostředků ve prospěch celé společnosti je ovšem, jak dokázali již Marx a Engels, historickou nutností. Nesmírný rozmach výrobních sil našeho věku je v rozporu s kapitalistickými výrobními vztahy, které jsou jejich okovy a neznamenaí v současné době nic jiného než stagnaci, úpadek, kapitalistickou anarchii a chaos.

Že toto vyvlastnění přinese netušený rozmach výrobních sil, předpověděl již r. 1917 V. I. Lenin, ve svém díle „Stát a revoluce“. Napsal tehdy: „Toto vyvlastnění umožní obrovský rozvoj produktivních sil. A vidíme-li, jak již dnes kapitalismus nesmírně zadržuje tento rozvoj, jak by mohlo být mnohé zveleveno na základě moderní, již dosažené techniky, jsme oprávněni s plným přesvědčením říci, že vyvlastnění kapitalistů nevyhnutelně způsobí nesmírný rozvoj produktivních sil lidské společnosti.“⁸⁵ Hospodářské dějiny Sovětského svazu a jeho závratný ekonomický rozmach od dnů Říjnové revoluce až po dnešek, jakož i na druhé straně zaostávání ekonomiky kapitalistických zemí potvrzují jen slova Leninova.

Vyvlastnění kapitalistů je ovšem jedním z hlavních úkolů socialistické revoluce, které jsou vytyčeny již v Komunistickém manifestu: „...prvním krokem v dělnické revoluci jest pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie.

Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoasii veškerý kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, t. j. proletariátu, zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil

⁸⁵ V téže době také sociální demokraté přišli najednou opět s iniciativním návrhem na vyvlastnění dolů (tisk posl. sn. N. S. R. Č. č. 1674), který když splnil své demagogické poslání, zapadl v iniciativním výboru.

⁸⁶ Řeč s. A. Zápotockého v posl. sn. N. S. R. Č. 14. IV. 1932, těsn. zpr. sch. 176, str. 41.

⁸⁷ Lenin V. I., Vybrané spisy II., Praha 1950, str. 192, z díla „Stát a revoluce“.

masu výrobních sil.“⁸⁸ Také Engels se zmiňuje o úkolech proletářské revoluce takto:

„...proletariát se ujímá veřejné moci a s pomocí této moci přeměňuje společenské výrobní prostředky, které se buržoasii vymykají z rukou, v obecné vlastnictví. Tímto aktem osvobozuje výrobní prostředky od jejich dosavadní kapitálové vlastnosti a dává jejich společenské povaze úplnou volnost uplatnění. Stává se tedy možnou společenská výroba podle napřed stanoveného plánu.“⁸⁹

Úkoly proletářské revoluce načrtl také v dubnových thesích r. 1917 sám Lenin. Na poli hospodářském bylo to: znárodnění veškeré půdy v zemi a konfiskace statkářské půdy, sloučení všech bank v jednu národní banku a zavedení kontroly nad bankami a kontroly nad společenskou výrobou a distribucí výrobků.⁹⁰ Také v článku „Úkoly revoluce“ z r. 1917 hovoří Lenin o znárodnění průmyslu, bank a půdy. Říká: „Je nezbytně třeba provést ihned znárodnění bank a pojišťoven, jakož i nejdůležitějších průmyslových odvětví (těžby nafty, kamenného uhlí, hutnictví, cukrovarnictví a pod.) zároveň s naprostým zrušením obchodního tajemství a stanovením stálého dozoru dělníků a rolníků nad nepatrnou menšinou kapitalistů, kteří vydělávají na státních dodávkách, obcházejí povinnost předkládat účty a vyhýbají se spravedlivému zdanění svých zisků a majetků.“ ...⁹¹

Proto také dělnická třída Československa dosáhla jen revolučním bojem splnění svých socializačních požadavků, které vytyčila již ke konci první světové války po vzoru revolučního proletariátu tehdejšího Ruska. Po porážce fašistických okupantů sovětskou armádou r. 1945 uskutečnila tyto požadavky cestou naší národní a demokratické revoluce za vedení komunistické strany a s. Gottwalda. Znárodnění provedené na podzim r. 1945 a z jara 1948 vytvořilo objektivní předpoklady pro budování socialismu v naší zemi za panství dělnické třídy — diktatury proletariátu — a dalo našim pracujícím širokou perspektivu šťastné budoucnosti: „zabezpečení maximálního uspokojování neustále rostoucích hmotných a kulturních potřeb celé společnosti nepřetržitým růstem a zdokonalováním socialistické výroby na základě nejvyšší techniky.“⁹²

⁸⁸ Marx K., Engels B., Manifest komunistické strany, Praha 1946, str. 55.

⁸⁹ Engels B., Vývoj socialismu od utopie k vědě, Praha 1945, str. 67.

⁹⁰ Dějiny VKS(b), Praha 1950, str. 189.

⁹¹ Lenin V. I., Vybrané spisy II., Praha 1950, str. 120, z článku „Úkoly revoluce“.

⁹² Stalin J. V., Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Nová mysl, č. 9—10/1952, str. 707.

СУДЬБА ОБЕЩАНИЙ О СОЦИАЛИЗАЦИИ В ДОМЮНХЕНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Ярослав Гоусер

Великая Октябрьская социалистическая революция раскрыла перед рабочим движением всего мира, а следовательно, и перед пролетариатом Чехословакии ясные революционные перспективы. Наш рабочий класс выдвинул после первой мировой войны требование социализации фабрик и шахт и это требование было требованием революционным. Капиталисты в страхе перед революционными рабочими не решились высказаться против этого требования и даже заявляли, что они готовы к так наз. социализации некоторых производственных отраслей. Правые вожаки социалистических партий говорили о «постепенной социализации» при сохранении буржуазного государства для того, чтобы вызвать иллюзии в рядах рабочих и отвлечь рабочий класс от революционной борьбы. «Постепенную социализацию» обещал и Масарик.

Первые правительства домюнхенской буржуазной республики (правительство Крамаржа, оба правительства Тусара и правительство Черного) выступили с обещаниями социализации, из которых ни одно не было выполнено. Правые социалисты представили буржуазному парламенту целый ряд демагогических так наз. проектов социализации для того, чтобы удержать свою поколебленную позицию среди рабочих масс. Эти проекты, которые ничем не угрожали капитализму и не имели ничего общего с подлинной социализацией, как ее понимали рабочие массы, излагаются в статье. Правые социалисты не особенно боролись за свои проекты в парламенте, а о борьбе вне парламента не может быть и речи. Как только в начале двадцатых годов укрепилось политическое господство буржуазии, правые социалисты перестали вообще говорить о «социализации по этапам» в духе реформизма.

Домюнхенская буржуазная республика издала законы о заводском представительстве служащих (закон о заводских и участковых советах в горнозаводской промышленности № 144/1920 СЗ и закон о заводских комитетах № 330/1921 СЗ). Эти законы правые социалисты мошеннически выдавали за первый шаг к так наз. социализации. В действительности же эти законы только исказили революционные институты заводских и рудничных советов и комитетов, которые возникли тотчас же после войны по революционному почину масс, так как ограничили их

компетенцию. Во время явной фашизации домюнхенской республики в начале 30-х годов эти законы были новелизированы и еще более ухудшили положение заводских комитетов.

Из обещаний социализации, данных первыми правительствами республики и самим Масариком, ни одно не было выполнено. Старое революционное требование рабочих воплотилось в действительности только по освобождении нашей страны Советской Армией в ходе нашей национальной и демократической революции. Национализация осуществленная в 1945 и 1948 годах отобрала у капиталистов средства производства и тем самым создала предпосылки для построения социализма в нашей стране.

DAS SCHICKSAL DER SOZIALISIERUNGSVERSPRECHEN IN DER REPUBLIK VOR DEM MÜNCHENER DIKTAT

Jaroslav Houser

Die Große Sozialistische Oktoberrevolution gab der Arbeiterbewegung in der ganzen Welt, und daher auch dem tschechoslowakischen Proletariat, eine klare revolutionäre Perspektive. Die Arbeiterklasse unseres Landes stellte nach dem ersten Weltkriege die Forderung nach der Sozialisierung der Betriebe und der Bergwerke als eine revolutionäre Forderung auf. Die Kapitalisten wagten aus Angst vor dem revolutionären Proletariat nicht, sich dieser Forderung entgegen zu stellen. Sie erklärten, daß sie bereit wären, in einigen Produktionszweigen die Sozialisierung durchzuführen. Die Führer der rechtsstehenden Sozialisten schrieben damals, um in den Reihen der Arbeiterschaft eine Illusion zu erwecken und die Arbeiter von der revolutionären Taktik abzuführen, die Losung einer „etappenweisen Sozialisierung“ auf ihre Fahnen. Eine „stufenweise Sozialisierung“ wurde auch vom Präsidenten Masaryk versprochen.

Die ersten Regierungen unserer bürgerlichen Republik in der Periode vor München (die Regierung Kramář, beide Regierungen Tusars und die Regierung Černý) haben Sozialisierungsversprechen gegeben, von denen sie aber gar nichts erfüllten. Die rechtsstehenden Sozialisten brachten zum Zwecke der Erhaltung ihrer erschütterten Positionen in der Arbeiterschaft im bürgerlichen Parlament eine Reihe von demagogischen sogenannten Sozialisierungsanträgen ein. Diese Anträge bedrohten den Kapitalismus überhaupt nicht und hatten mit einer wirklichen Sozialisierung, wie sie den Arbeitern vorschwebte, nichts gemeinsames. In dem vorliegenden Artikel werden diese Anträge gründlich besprochen. Außerdem kämpften die nach rechts orientierten Sozialisten nicht einmal ernstlich für ihre Anträge. Von einem außerparlamentarischen Kampf war überhaupt keine Rede. Als sich dann anfangs der zwanziger Jahre die Herrschaft der Bürgerklasse befestigt hatte, hörten die Rechtssozialisten überhaupt auf, von der sogenannten Sozialisierung zu sprechen.

Die bürgerliche Republik aus der Periode vor München hat die Frage einer Vertretung der Arbeitenden in den Betrieben durch zwei Gesetze geregelt (Gesetz über die Betriebs- und Revierräte im Bergbau Nr. 144/1920 und Gesetz über die Betriebsausschüsse Nr. 330/1921). Diese rechtliche Regelung wurde von den rechtstehenden Sozialisten fälschlich für den ersten Schritt der sogenannten Sozialisierung ausgegeben. In Wirklichkeit haben diese Gesetze den revolutionären Charakter der Institution der Fabrik- und Schachträte, welche unmittelbar nach dem Weltkriege aus einer revolutionären Initiative der Volksmassen entstanden waren,

entstellt und verwischt. Sie beschränkten ihre Kompetenzen. Anfangs der dreißiger Jahre, in denen die Faschisation der Republik klar sichtbar wurde, wurden die genannten Gesetze in für die Arbeiterklasse noch ungünstigerer Form geändert.

Nicht ein einziges Versprechen der ersten Regierungen der Republik und sogar des Präsidenten Masaryk wurde erfüllt. Die alte revolutionäre Forderung der Arbeiterschaft wurde erst nach der Befreiung unseres Landes durch die Sowjetarmee, im Laufe unserer nationalen und demokratischen Revolution, realisiert. Durch die Nationalisierung in den Jahren 1945 und 1948 wurden den Kapitalisten die Produktionsmittel aus der Hand gerissen und dadurch die nötigen Voraussetzungen für den Aufbau des Sozialismus in unserem Lande geschaffen.